

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Veloitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, veloitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Suomen Reumaliitto ry (jäljempänä Reumaliitto) pitää tärkeänä, että toimeentulotukijärjestelmä ohjaa ensisijaisiin etuuksiin ja vahvistaa henkilön itsenäistä selviytymistä. Samalla on kuitenkin varmistettava, etteivät esitetyt veloitteet ja niihin liittyvät sanktiot kohdistu kohtuuttomasti henkilöihin, joiden toimintakyky on heikentynyt.

Tosiasiallisesti työkyvyttömiä ja pitkäaikaissairaiden kannalta ongelmallista on myös se, että toimeentulotukea ei myönnetä terveydenhuoltomenoihin, jotka kuuluvat hyvinvointialueen järjestämisvastuulle. Tällaisia ovat esimerkiksi pitkäaikaissairausten hoitoon tarvittavat hoitotarvikkeet, hoito- ja apuvälineet. Näiden saaminen ei ole kuitenkaan yhdenvertaista eri puolilla maata, sillä hyvinvointialueet ovat tiukentaneet myöntämiskriteereitään. Tämä luo eriarvoisuutta terveydenhoidon saavutettavuudessa ja lisää painetta toimeentulotukeen sekä muuhun sosiaaliturvaan. Mikäli henkilö ei saa tarvitsemiaan välineitä hyvinvointialueelta, mutta ei ole oikeutettu toimeentulotukeenkaan niiden kattamiseksi, hänen toimintakykynsä voi heikentyä entisestään, mikä vaikeuttaa veloitteiden täyttämistä.

Esitetyt sanktiointimekanismit voivat lisätä riskiä, että toimintarajoitteiset ja haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt jäävät palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Lisäksi ei ole varmaa, että kokoaikatyötä on todellisuudessa tarjolla tai että yksilölliset olosuhteet, kuten terveydentila, kulkuyhteydet tai työnantajien vaatimukset, mahdollistavat veloitteiden täyttämisen. Uudistuksen ei tule siirtää vastuuta yksilölle ilman, että palvelujärjestelmä tukee aktiivisesti hänen mahdollisuuksiaan selviytyä veloitteista.

Ensisijaisen etuuden hakemisvelvoite kuukauden määräajassa

Velvoite hakea ensisijaista etuutta kuukauden sisällä on muotoiltu joustamattomasti, eikä siihen ole esitetty mahdollisuutta saada harkinnanvaraista lisäaikaa. Vaikka tavoite on periaatteessa ymmärrettävä, esitys ei ota riittävästi huomioon alentuneen toimintakyvyn vaikutuksia etuuden hakemiseen.

Etuuden hakeminen edellyttää usein monimutkaisten tietojen täsmällistä ilmoittamista sekä useiden liitteiden ja asiakirjojen kokoamista. Tämä vaatii hyvää fyysistä, kognitiivista ja psyykkistä toimintakykyä, jotka voivat olla heikentyneet pitkäaikaissairailta henkilöillä.

Lisäksi monilla etuuden hakijoilla ei ole tarvittavaa tietoa etuusjärjestelmästä, riittäviä digitaalisia valmiuksia tai sosiaalista tukiverkostoa tai henkilökohtaista avustajaa. Myös tilanne terveystalvelujen saatavuuden ja viiveiden osalta voi hankaloittaa ensisijaisen etuuden hakua ajoissa.

Reumaliitto esittää, että säädökseen lisätään mahdollisuus harkinnanvaraiseen lisäaikaan ensisijaisen etuuden hakemiseksi ilman, että toimeentulotuen perusosaa automaattisesti alennetaan. Lisäajan perusteena voisivat olla esimerkiksi alentunut toimintakyky, elämäncrissi tai tilanne, jossa henkilöllä ei ole mahdollisuutta toimittaa tarvittavia liitteitä ja selvityksiä määräajassa.

Lisäksi henkilöllä tulisi olla oikeus sosiaalityön tukeen tilanteissa, joissa omatoiminen etuushakemusten laatiminen ei ole mahdollista. Sosiaalityö voi tällöin tukea henkilön tilannearviota ja mahdollistaa oikea-aikaisen etuuden hakemisen terveyttä ja toimintakykyä vaarantamatta.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Reumaliitto pitää perusosan leikkausta ongelmallisena erityisesti tilanteessa, jossa elinkustannukset ovat nousseet, indeksitarkistukset eivät ole kattavia ja monet muut sosiaalityrvaetuudet ovat samanaikaisesti leikkausten kohteena. Toimeentulovaikeuksien syveneminen heikentää mahdollisuuksia osallistua kuntoutukseen tai panostaa sairauden hoitoon.

Reumaliiton näkemyksen mukaan osatyökykyisten mahdollisuuksia parantaa asemaansa heikennetään merkittävästi, mikäli toimeentulotuesta poistetaan 150 euron etuoikeutettu ansiotulo työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poistojen lisäksi. Kyseessä on pieni, mutta toimeentulotuen saajalle merkityksellinen tulo.

Monilla toimeentulotukea pitkään saaneilla ei ole realistista mahdollisuutta kokoaikatyöhön terveydellisistä tai muista syistä. Tämän vuoksi myös osittaisen työllistymisen mahdollisuuksia ja työelämäosallisuuden ylläpitämistä on tärkeä tukea. Sairaus ei ole yksilön valinta, ja mahdollisuuden puuttuminen parantaa omaa tilannetta edes pienellä aktiivisuudella koetaan lannistavana.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Reumaliitto pitää tiedonsaantioikeuden laajentamista ja asiavirheiden korjaamisen helpottumista pääosin myönteisenä kehityssuuntana. On kuitenkin tärkeä varmistaa, että viranomaisten keskinäinen tiedonkulku ei lisää hallinnollista taakkaa yksittäiselle asiakkaalle tai viivästyä päätöksentekoa.

Tietojen on siirryttävä sujuvasti ja järjestelmän on keskityttävä olennaiseen arviointityöhön, ei pelkästään tietojen keräämiseen. Joillekin toimintakykyrajoitteisille henkilöille voi olla hyödyllistä, että Kela voi pyytää tietoja suoraan rahalaitoksilta etuuden ratkaisemista varten.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Esityksen vaikutuksia asumismenojen huomioimiseen ei ole avattu riittävän yksityiskohtaisesti. SOSTEn Sosiaalibarometrin (2025) mukaan asumistukeen ja perustoimeentulotuen asumismenojen enimmäismääriin tehdyt tiukennukset ovat jo heikentäneet monien toimeentulotilannetta.

Kohtuullisuuden arvioinnissa tulee huomioida yksilölliset olosuhteet sekä alueelliset erot asumiskustannuksissa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Esityksessä viitataan perustuslaillisiin näkökulmiin, mutta toimeentulon, asumisen ja terveyden kaltaisten keskeisten perusoikeuksien toteutumista ei ole arvioitu riittävästi. Käytännön vaikutusten arviointi jää puutteelliseksi.

Esimerkiksi THL:n ja Reumaliiton vuonna 2024 tekemä tutkimus osoittaa, että monet ihmiset ovat tosiasiallisesti työkyvyttömiä, mutta jäävät silti ilman heille kuuluvia palveluja ja etuuksia. Osa heistä tarvitsee arjessa selviytyäkseen henkilökohtaista apua tai jopa omaishoitajaa.

Lisäksi on huomioitava, että toimeentulotukea saavien työttömien joukossa on myös henkilöitä, jotka eivät ole vammaisia, mutta joilla on terveydellisiä rajoitteita, jotka estävät koko-aikatyöhön osallistumisen. Tosiasiallisesti työkyvyttömiä työttömien asema on tunnistettu hallitusohjelmassa yleistukea koskevassa kirjauksessa, mutta heidän tilanteensa ei ole riittävästi mukana vaikutusarvioinnissa.

Esityksessä ei myöskään ole tarkasteltu riittävästi, miten toimintarajoitteisiin vaikuttaa velvoitteiden lisääminen ja sanktioihin perustuva ohjaus. Esimerkiksi 150 euron etuoikeutetun ansiotulon poistossa mainitaan vammaiset henkilöt, mutta tarkastelu rajoittuu vain työkyvyttömyyseläkettä saaviin.

Muu lausuntopalaute:

Toimeentulotuen on tarkoitus olla viimesijainen ja tilapäinen tukimuoto. Esitys pyrkii palauttamaan tämän periaatteen, mikä on sinänsä kannatettava tavoite. Tavoitteen toteutuminen edellyttää kuitenkin toimivaa etuus- ja palvelujärjestelmää, jossa yksilöt saavat oikea-aikaisesti tarvitsemansa avun ja etuudet.

Toimeentulotuen kokonaisuutta valmistelleen työryhmän raportissa todettiin, että monilla toimeentulotuen saajilla on sairauksia, jotka heikentävät heidän toimintakykyään. Etuusjärjestelmän varaan joutuminen ei ole näiden henkilöiden oma valinta eikä heidän toiveensa.

Työkyvyttömyysetuudet toimivat joidenkin sairauksien kohdalla hyvin, mutta toisissa niitä hylätään systemaattisesti, vaikka henkilöllä olisi vaikea-asteinen toimintakyvyn alenema, joka käytännössä aiheuttaa työkyvyttömyyden (Peuhkurinen ja Kivipelto 2024; Metteri 2012). On tärkeää, että tosiasiallisesti työkyvyttömiä työttömien asema huomioidaan heitä koskevassa lainsäädännössä ja soveltamiskäytännöissä.

Reumaliitto suhtautuu varauksella esitykseen, jonka mukaan toimeentulotuesta korvattavat lääkkeet rajattaisiin vain "välttämättömiin" lääkkeisiin. Ymmärrämme tavoitteen selkeyttää korvauskäytäntöä, mutta pidämme tärkeänä, että muutoksen vaikutukset arvioidaan huolellisesti erityisesti pitkäaikaissairaiden näkökulmasta. Yhdyimme apulaisoikeusasiamiehen esittämiin näkökohtiin muutoksen mahdollisista kielteisistä vaikutuksista sekä tarpeesta täsmentää ja korjata esitystä.

Toimeentulotuen uudistus voi lisätä täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen sekä kolmannen sektorin, kuten seurakuntien diakoniatyön, kuormitusta. Tämä ei ole kestävä eikä yhdenvertainen ratkaisu. Tarvitaan viranomaisten välistä yhteistyötä ja ennakkoivaa otetta, erityisesti nuorten kohdalla.

Varhainen tunnistaminen ja ohjaus oikean tuen ja palvelun piiriin ovat keskeisiä keinoja ehkäistä tuen tarpeen pitkittymistä. Hyvinvointialueilla on keskeinen vastuu siinä, että palvelutarpeiden arviointi ja etuuksien yhteensovittaminen toimivat, jotta uudistuksen tavoitteet voivat toteutua.

Mattila Maria
Suomen Reumaliitto ry